

*Тетяна Сергіївна ВОРОПАЄВА,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Центру українознавства філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка (Київ).*

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ БІОГРАФІСТИКИ

У статті розглядається роль особистості в українській історії. Всебічне наукове вивчення ролі особистості в українській історії передбачає поєднання індивідуально-біографічного, суб'єктно-діяльнісного та соціально-типологічного підходів. Запропонована інтегративна методологія, що поєднує концептуальний потенціал біографістики, історичної психології та соціальної філософії і психології, дає змогу вибудувати нову пізнавальну стратегію щодо вирішення поставленої проблеми. В статті виділені основні критерії для аналізу сутності, значення та специфіки багатопланової діяльності видатних історичних осіб.

Ключові слова: біографістика, біографічний метод, історія України, особистість, суб'єкт, історична особистість, інтегративна методологія.

The article considers role of personality in Ukrainian history. A comprehensive scientific study of the role of personality in history Ukrainian envisages the combination individual-biographical, subjective-activity and socio-typological approach. The suggested integrative methodology that combines conceptual potential of biographical, historical psychology and social philosophy and psychology, allows you to build a new cognitive strategy to resolve of the put problem. The article identified the main criteria for analysis of the nature, significance and specificity of multi-faceted activities of prominent historical figures.

Key words: Biography Studies, biographical method, History of Ukraine, personality, subject, historical personality, integrative methodology.

В статье рассматривается роль личности в украинской истории. Всестороннее научное изучение роли личности в украинской истории предполагает сочетание индивидуально-биографического, субъектно-деятельностного и социально-типологического подходов. Предложенная интегративная методология, объединяющая концептуальный потенциал биографистики, исторической психологии и социальной философии и психологии, позволяет выстроить новую познавательную стратегию по решению поставленной проблемы. В статье выделены основные критерии для анализа сущности, значения и специфики многоплановой деятельности выдающихся исторических личностей.

Ключевые слова: биографистика, биографический метод, история Украины, личность, субъект, историческая личность, интегративная методология.

Відомо, що для історичної науки початку ХХІ ст. характерна суттєва активізація біографічних досліджень. Сьогодні існує велика потреба нового бачення минулого, в якому йдеться не тільки про «зовнішню історію» об'єктів, а й про «внутрішню історію» суб'єктів, про «людську» історію [9, с. 32], яка нерозривно пов'язана із творчою діяльністю історичної особистості. В умовах інформаційної війни необхідно переглянути значення окремих історичних подій, ретельніше вивчити життєвий шлях історичних постатей, пов'язаних із національно-визвольними рухами. Необхідне поглиблення реконструкції певних історичних зрушень в Україні у контексті життя та діяльності багатьох непересічних особистостей (наприклад, пов'язаних із Донбасом та АРК Крим). Значної уваги потребує більш глибоке розуміння громадянами України українського культурно-історичного процесу крізь призму специфічної ролі особистісного начала в історії.

Розвиток української біографістики був започаткований ще в добу Руської держави (життє Кирила Турівського, автобіографія Володимира Мономаха та ін.). У ХVІІ–ХVІІІ ст. почалося відродження окремих форм біографістики (Д. Туптало, С. Величко та ін.). Активізація історико-біографічних та історико-генеалогічних досліджень відбулася завдяки працям В. Антоновича, М. Грушевського, С. Єфремова, М. Ковалинського, О. Кониського, М. Костомарова, О. Лазаревського, В. Міяковського, В. Модзалевського, С. Стеблін-Камінського, В. Щербини та ін.

В умовах тоталітарного радянського режиму біографістика, перебуваючи під тиском ідеологічних міфів і стереотипів, була денацизованою, безсуб'єктною та знеособленою. Після розпаду СРСР

українська біографістика почала виокремлюватися у самостійний напрямок історичної науки. Значний внесок у розвиток сучасної української біографістики зробили такі вчені як В. Чишко, В. Попик, Т. Ківшар, С. Ляшко, Б. Матяш, В. Старовойтенко та багато інших. Сучасна українська біографістика поступово стає потужним чинником націєтворення, оскільки біографічні дослідження суттєво впливають на формування національної ідентичності, громадянської зрілості, патріотичних почуттів, цілісного світогляду громадянина України, базових цінностей українства, а також на відродження історичної пам'яті та засвоєння молоддю досвіду попередніх поколінь. Українська біографістика стала одним із ключових інструментів самопізнання та самоутвердження українства.

Проблема ролі особистості в історії була поставлена ще в античній історіографії. Над вирішенням даної проблеми працювали давньогрецькі (зокрема, Геродот, Фулідид та ін.) та давньоримські (зокрема, Плутарх, Гай Светоній Транквілл, Гай Аврелій Валерій Діоклетіан, Гай Саллюстій Крісп, Квінт Курцій Руф та ін.) історики. Їхніми наступниками були Прокопій Кесарійський, Йордан, Ж. Віллардуен, а також Г. Болінгброк, М. Вебер, Вольтер, В. Вундт, Д. Дідро, В. Дільтей, Е. Дюркгейм, Т. Карлейль, Ф. Ніцше, Ж.-Ж. Руссо та інші мислителі. Проблема ролі особистості в історії також розроблялася у працях К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, Л. Баткіна, І. Бекешкіної, І. Белявського, М. Блока, Л. Васильєва, Р. Віппера, М. Гефтера, А. Гуревича, В. Гусєва, Е. Ільєнкова, Н. Карєєва, В. Ковальова, І. Кона, Г. Костюка, С. Кудряшова, О. Лосєва, Є. Маланюка, І. Мейєрсона, Д. Олейнікова, Д. Панченка, А. Петровського, Г. Померанця, Б. Поршнева, Ю. Сичова, Е. Соловійова, В. Рибаченка, В. Роменця, С. Рубінштейна, Т. Титаренко, А. Тойнбі, Л. Фєвра, Е. Фромма, В. Хвостова, В. Червінського, В. Шкуратова, К. Юнга, К. Ясперса, О. Яся та багатьох інших учених.

Метою статті є спроба застосування інтегративної методології при вивченні ролі особистості в українській історії. Інтегративна методологія, що поєднує концептуальний потенціал біографістики, історичної психології та соціальної філософії і психології, має змогу вибудувати нову пізнавальну стратегію щодо поставленої проблеми. Адже наукове вивчення ролі особистості в українській історії передбачає поєднання індивідуально-біографічного, суб'єктно-діяльнісного та соціально-типологічного підходів при вивченні ролі особистісного чинника в історії, а також окреслення основних критеріїв для виокремлення сутності, значення та специфіки багатопланової діяльності видатних історичних осіб. Інтегративна науково-дослідна стратегія, що базується на взаємопроникненні індивідуально-біографічного,

суб'єктно-діяльнісного та соціально-типологічного підходів, має наукову новизну. При застосуванні подібної методології не буде можливості редукувати особистість до індивіда, а творчу й інноваційну діяльність особистості — до репродуктивної. Адже творча й інноваційна діяльність історичної особистості є свідомою, духовно зумовленою та соціально організованою (на відміну від культурної адаптації та репродуктивної діяльності), вона також має не адаптивний, а перетворювальний характер. Творча й інноваційна діяльність історичної особистості характеризує здатність останньої «бути причиною змін у бутті» (С. Кримський). При цьому названі види діяльності тісно пов'язані з вдосконаленням самої історичної особистості.

Відомо, що особистість як феномен з'являється лише на вищій сходинці соціо- і онтогенезу [17, с. 15], що перші спроби повного вияву людської особистості простежуються ще з часів язичництва та раннього християнства [18, с. 37], що етнічна культура, на відміну від національної, є позаособистісною й анонімною, що лише з доби Відродження особистісний розвиток людини стає незворотним. Отже, саме поняття «особистість» не є незмінним: воно історичне.

Витоки сучасної наукової категорії «особистість» сягають давньогрецької доби, коли у поетичній творчості Гомера (VIII ст. до н. е.) вживалося слово «*πρόσωλον*», що означало ритуальну маску, маску театрального актора та виконувану ним роль [25, с. 278]. У етрусків подібне слово також означало «маску, яку надягав актор, потім цього останнього та його роль» [19, с. 310; 24, с. 338]. Це запозичення пояснюється тим, що етрусська культура увібрала в себе досить багато грецьких елементів, етруски засвоїли образи давньогрецької міфології та мотиви гомерівського епосу [10, с. 41–45]. (Цікаво, що і в сучасній науці функціонує подібний термін — «прозопопея» (грец. *πρόσωποπία*), тобто уособлення, втілення [20, с. 553]).

Відомо, що римська культура розвивалась на місцевій латинській основі, але на її становлення суттєво впливали греки й етруски (латинська мова збагачувалася за рахунок грецьких, сабінських і етрусських слів, а латинський алфавіт утворився в кінці IV ст. до н. е. на основі грецького, але в передачі грецької писемної традиції брали участь етруски [10, с. 64]). Тому й не дивно, що у римлян слово «*prosoropon*» вживалося і в прямому значенні (наприклад, у приказці «*Prosoropion habet, non prosoropon*» [14, с. 264] («У неї не обличчя, а личина»)), і в трансформованому. Трохи змінений «на латинський лад» термін «*persona*» (маска, личина, або лице у масці, звернене до глядацької аудиторії) спочатку стосувався акторських масок, які в античному театрі були закріплені за певними типами діючих осіб («ревнивець», «зздрісник», «герой» і тощо), потім почав означати

самого актора та його роль, ще пізніше — людську особу й особистість.

Давньокитайський філософ Конфуцій (551 р. до н. е. – 479 р. до н. е.), розробляючи своє етико-соціальне вчення, висунув концепцію правління «благородних мужів», тобто найбільш благородних і освічених членів суспільства. Конфуцій вважав, що правителі мають бути зразком добропорядності та спроможності здійснювати необхідні реформи, що базовою підставою для обрання правителів має бути не сила армії, не біологічна спадковість, а чесноти самого керівника.

Починаючи із софістів і Сократа, з'являється інтерес до людини, яка пізнає світ [15, с. 124]. Сократом (469–399 рр. до н. е.) вперше в історії ставиться питання про філософську особистість із її цінностями та рішеннями, що диктуються совістю. Платон (427–347 рр. до н. е.), як і інші давньогрецькі мислителі, позначав виховний ідеал давніх греків словом калокагатія (дослівно: «прекрасний» і «морально досконалий»), це поняття поступово перетворилося з морально-естетичного на соціально-етичне, оскільки людина, яка вихована в душі калокагатії, має присвятити своє життя служінню своєму суспільству. Платон аналізував різні типи державного устрою та вважав, що підґрунтям досконалої держави є зв'язок між індивідуальною доброчесністю та суспільною справедливістю. Аристотель (384/383–322/321 рр. до н. е.) розглядав людину як «zoopoliticon» («суспільну, або політичну тварину»), у сферу життя якої входить сім'я, суспільство, держава, політика, вважаючи, що невід'ємною характеристикою зрілої особистості є її громадянські якості, а калокагатія відображає цілісність людської особистості та велич її душі. Аристотель зазначав, що провідну верству треба формувати із забезпечених людей, які мають видатні якості, що держава мусить впливати на виховання достойних громадян, внутрішній світ і спосіб життя яких має визначати доброчинність. Філософ і теолог Аврелій Августин (354–430 рр.) проаналізував значення унікальної та неповторної людської особистості, яка співвідноситься з Абсолютною Особистістю Творця [21, с. 30]. Мислитель вважав, що політична влада походить від Бога, а метою правлячих осіб є забезпечення миру, злагоди та справедливості у відносинах між людьми.

Із розвитком уявлень про особистість пов'язується вживання займенника «Я» та поява авторства. Термін «Я» (лат.: «Ego»; значна частина сучасних учених вважає підструктуру «Я» ядром особистості) одними з перших вживали [14, с. 240]: філософ і математик Піфагор (VI ст. до н. е.), філософи Платон (у трактаті «Про закони»)

й Аристотель (у трактаті «Велика етика»), римський поет Авзоній (IV ст. н. е.), філософ-стоїк Зенон (IV–III ст. до н. е.), давньоримський державний діяч і оратор Цицерон (106–43 рр.) у творі «Про дружбу», письменник Діоген Лаертський (II – початок III ст. н. е.) та ін. Поява авторства, яке виражало специфічне ставлення до творів мистецтва, науки та винаходів як особисто створених автором, було своєрідним особистісним «проривом» на тлі суцільної анонімності архаїчної людської творчості. Авторство постає як результат історичного розвитку людства: шановане ім'я автора «прикріплюється» до його тексту або винаходу («Гомерови поеми та гімни», «Соломонові притчі», «Піфагорова теорема», «Повчання Мономаха» тощо). Уявлення про особистий авторитет було пов'язане з давніми традиціями навчання через контакт учителя й учня та з практикою спадкових корпорацій майстрів і відунів.

Наприкінці античної доби персоною називають індивіда, оскільки він не є лише природним організмом, а виявляється у своїй людській якості (у Полібія та Епіктета це поняття означало соціальний аспект людини та саму людину як індивідуальне ціле). У Цицерона поняття «персона» означає і юридичну роль (а також особу), і соціальну функцію, і особистість (як конкретного індивіда), і розуміння індивідуальної природи людини. Римські юристи наголошували, що юридичною особою може бути лише вільна людина, а раб, який не має свободи, не може бути персоною ні в юридичному, ні в жодному іншому розумінні [13, с. 138; 24, с. 338].

В античному суспільстві людина усвідомлювала себе в межах певної суспільної цілісності (міста-держави, поліса), гармонія людини та суспільства досягалася за рахунок визнання визначальної ролі суспільства. Отже, вже в античну добу категорія «особистість» співвідноситься з уявленнями про: 1) представленість людини іншим, 2) зовнішній прояв певних типологічних характеристик людини, 3) свободу, автономність і дієвість людини, 4) виконувані людиною ролі й функції в процесі соціальної взаємодії, 5) «надприродні», суто людські якості.

У середньовіччі слово «персона» стало більш багатозначним, позначаючи і театральну маску, і роль актора, й індивідуальні властивості людини, її душу та статус. Слова «dispersonare» і «depersonare» означали втрату часті (у соціальному розумінні), тобто реальну втрату свого місця, рангу, статусу в межах феодальної ієрархії. Поняття «особистість» і «особа» (особа — це філософське та теологічне поняття одиничного розумного буття, віднесене до людини та визначене через аналіз її зв'язків, дій і виявів; поняття «особа» вживається також як категорія дієслова, яка виражає відношення дії та

її виконавця) часто вживаються як синоніми, але поступово все, що стосується особистості, починають називати персональним. Терміни «персона» (лат. *persona*), тобто особа, «персональний» (лат. *personalis*), тобто особистий, особовий, починають у цей час вживатися більш активно, але з обов'язковим зазначенням певної соціальної функції, ролі (персона батька, персона царя, персона судді тощо).

Фома Аквінський (1225/26–1274) використовував поняття «*personalitas*» для позначення способу існування особи. Канонізована католицькою церквою система поглядів Фоми Аквінського поширювала переконання про особисту відповідальність людини перед Богом. «Відчуття себе особистістю, індивідуально морально відповідальною за свою поведінку, за здійснювані нею вчинки, притаманне середньовічній людині. Не треба її спрощувати й примітивізувати. Вона була особистістю, але на свій особливий, власний середньовічний лад ... Ієрархія не виключала особистості. Вона відводила соціально визначеним особистостям відповідні місця» [8, с. 83–85].

Пізніше особистість розглядають як «приватну особу» та особу, приховану за маскою виконуваної соціальної ролі. В XIII ст. на базі латинського слова «персона» в англійській і французькій мовах утворилося поняття «персонаж» (франц.: «*personnage*»), яке означало спочатку церковну посаду, а потім дійову особу в спектаклі або художньому творі.

Історична психологія свідчить, що особистість — це динамічний і конкретно-історичний феномен. У первісному суспільстві індивіди перебувають значною мірою в безпосередній природній єдності як один із одним, так і з природними умовами свого існування, через що й самі себе багато в чому ще не відділяють від природи і не відокремлюються один від одного як суспільні істоти; в умовах первісного суспільства через нерозділеність суспільних функцій окрема людина не могла стати особистістю. У прадавньої людини виникають і формуються початки свідомої психіки, цей прадавній період розвитку людської цивілізації триває багато тисячоліть. За кілька тисячоліть до н. е. (у відповідності з даними історичної психології) у стародавньої людини була сформована свідомість як вища на той час форма психічної регуляції поведінки та діяльності; свідомість забезпечувала продуктивну трудову діяльність людини, яка стала важливим фактором забезпечення її виживання. Завдяки різноманітним видам діяльності (до репродуктивних видів діяльності долучається якісно новий її тип — творчість) створюється предметний і духовний світ людської цивілізації (це відбивається у пам'ятках культури стародавнього світу — в Єгипті, Китаї, Індії, Греції, Римі); у межах свідомості виникає якісно нове психічне утворення — са-

мосвідомість (тобто внутрішній рефлексивний механізм саморозвитку та саморегуляції людини; сучасна наука розглядає виникнення самосвідомості як певну стадію в розвитку особистості [7, с. 23]). Здійснюються винаходи та їх накопичення окремими представниками людства в індивідуальному порядку (а не в колективному, розподіленому впродовж тисячоліть серед багатьох поколінь); накопичуються знання, уміння та навички, нові матеріали, інструменти, твори, напрями філософських, медичних, образотворчих шкіл тощо; цей процес набуває дедалі більшої індивідуальної виразності, в ньому виявляється особистісний потенціал таких історичних постатей як Конфуцій, Піфагор, Гіппократ, Демокріт, Сократ, Платон, Аристотель, Цицерон, Гален, Плотін, Августин, Ібн-Сіна, Ібн-Рушд, Омар Хайям та ін.; початок нашої ери знаменує постать Ісуса Христа, котрий мав величезний вплив на духовне життя всього людства. В цю добу на рівень особистісного розвитку психіки виходять лише окремі люди (які мають соціально сформовану систему вищих психічних функцій, розвинуту самосвідомість, здатність до самовдосконалення та складних видів творчої діяльності та соціальної поведінки, які не просто виділялись із загальної маси власним розумом, моральністю та вчинками, а й здатні зламати регресивні стереотипи та застарілі форми діяльності та сприяти прогресивному розвитку суспільства), але регулятором творчої діяльності та внутрішнього самотворення вперше стає особистість (з її величезним творчим потенціалом і реальним впливом на природу, інших людей і саму себе). Звичайно, це була форма одинично-спорадичного існування особистості.

Подальший розвиток суспільства приводить до того, що людина все більше виокремлюється з безпосередньої «злитості» з родом, здійснює різноманітні соціальні функції та розвиває в собі первинні особистісні якості. «Після родової епохи прийшов час особистості» (О. Мандельштам). Вичленування особистості з колективної маси та збільшення кількості таких осіб приводить до кардинальних якісних змін у суспільстві (наприклад, до постановня прообразу громадянського суспільства у Давній Греції). В класовому суспільстві виникає й поглиблюється розрив між природними умовами існування людей, умовами виробництва та самим їхнім існуванням, між людьми і природою, між представниками різних класів тощо; посилюється уособлення окремої людини і від природи, і від інших людей, людина все більше усвідомлює себе в якості окремої особистості.

Отже, кожному типу культури та кожній епосі було притаманне власне уявлення про особистість: для давніх греків досконалою, соціально значущою людиною був «мудрець», «герой», «добрий муж»;

для римлянина — «громадянин»; для середньовічного європейця — «лицар» і «праведник»; в індійській філософії та релігії таким був атман (всепроникне духовне начало, як «Я», як незмінна душа особи в потоці перетворень сансари (мандрівки душ, реінкарнації), інколи ототожнювана з брахманом [23, с. 85]); мірилом досконалої особистості доби Київської Русі були лицарські чесноти, освіченість, мудрість, милосердя, справедливість; в Україні XVII–XVIII ст. пріоритетом була постать козака — волелюбного воїна, правдивого християнина, відважного захисника Батьківщини.

У добу раннього середньовіччя в Київській Русі на тлі не зжитого остаточно міфологічного світогляду окреслюється образ ідеального історичного діяча (очільника держави), утверджується суб'єктна активність князів (Святославе «Іду на Ви!» тощо) та героїзм окремих представників інших верств населення, адже «давнє ім'я особистості — герой» (В'яч. Іванов). У цю добу визначення сутності особи починається зі з'ясування «начала», походження людини (див.: «Слово про закон і благодать» Іларіона); формулюються важливі соціальні критерії («син вільної» і «син рабини») та християнське відчуття особистості («Я єсть»). Деякі твори («Слово про закон і благодать» Іларіона, «Моління» Данила Заточника, «Повчання» Володимира Мономаха) хоча й тяжіють ще до традиційного для середньовіччя знеособленого способу виразу, але саме ці твори проривають «традиційний горизонт середньовічної писемності» (В. Горський), демонструючи особистісний рівень розвитку самосвідомості цих авторів. На тлі традиційного для того часу акцентування на «соборному» началі людини, котре зумовлювало відсутність значного інтересу до індивідуально-особистісних характеристик, названі твори були яскравим свідченням «високого ступеня усвідомлення особистістю своєї індивідуальності та неповторності життєвого шляху» [12, с. 25]. Про кристалізацію самосвідомості особистісного типу свідчив також билинний епос: А. Бичко та І. Бичко підкреслюють, що саме билинний світогляд займає проміжне положення між первісним родовим світоглядом і феодальним, адже герої билини вже не детерміновані повністю долею, а кидають виклик долі та перемагають її [2, с. 25–27], що чітко показано у «Слові про Ігорів похід». Розвиток міст на теренах Київської Русі (зі значною кількістю міського, особисто вільного населення), поширення християнської духовності, ідеалів лицарської етики, утвердження авторитету письмового слова та «книжної мудрості» створювало передумови для становлення людини як особистості; для цього вже існувало необхідне соціально-економічне підґрунтя, необхідні культурно-цивілізаційні чинники та духовно-світоглядні

пріоритети (звичайно, тут ідеться лише про перші прояви, а не про домінування самосвідомості особистісного типу в XI–XII ст.).

У добу середньовіччя людина сприймається передусім як представник того чи іншого стану (людина усвідомлювала себе через спільні для даного стану моральні, культурні, естетичні та інші канони), в цю епоху виникає уявлення про людину як індивіда, який має безсмертну душу (спасеться ця душа чи загине, залежить від індивідуальних особливостей і власних зусиль кожної людини). Поняття самодостатньої, відповідальної та детермінуючої себе особистості поступово постає з антично-християнської традиції, а проблема ролі особистості в історії вирішувалась в добу середньовіччя як в межах теології, так і поза ними.

Уявлення про особистість як індивідуальність виникає в епоху Відродження (у зв'язку з руйнуванням станових обмежень і виникненням ринкових відносин людина виступила в якості окремого товаровиробника, звільнилася від станових обмежень і релігійних догм, почала усвідомлювати себе як самостійну, суверенну та вільну особистість із індивідуально-специфічними рисами); в добу Відродження «обоження окремої людської особистості ... на першому плані, ... тут же знаходимо і зневіру в людській особистості. І це зворотний бік Високого Ренесансу, що відчувається майже усіма його головними представниками» [16, с. 412]. Індивідуалізм (як філософсько-етична концепція, що виходить із уявлень про атомарність людського індивіда та стверджує пріоритет особистості перед будь-якою формою соціальної спільноти) історично виникає у класовому суспільстві (котре долає норми родової спільноти і поступово починає уявляти людину самоціллю розвитку) та активно розвивається в епоху Відродження. На рівень особистісного розвитку психіки виходять (більш масово, ніж це було у попередні періоди) численні представники епох Відродження, Просвітництва, першої промислової революції. Останні три століття в умовах бурхливого розвитку промисловості, науки, освіти, мистецтва, суспільно-політичних рухів цей процес набув великої інтенсивності та масовості. Кожен індивід знаходить в якості об'єктивних умов розвитку себе як особистості вже існуючу, історично-визначену форму суспільства. Оскільки історичні форми і типи суспільства чітко співвідносяться з історичними формами і типами особистості, то кожне суспільство формує відповідний йому тип особистості — вільна особа античного світу, особистість християнського середньовіччя, особистість доби Відродження та ін.

Починаючи з XVIII ст. (особливо з праць І. Канта і Й. Гердера) особистість починають відрізняти від індивідуальності (поняття ін-

дивідуальність виникло в античній філософії (Левкіп і Демокріт) у зв'язку з розробкою поняття атома, як якісно своєрідного елемента буття), після романтиків і особистість, і індивідуальність визнаються одним із суспільних ідеалів. У кінці XIX – на початку XX ст. поняття «самосвідомість» та «особистість» виходять на перший план у філософсько-психологічних дослідженнях. У XX ст. постає проблема самоактуалізації та самореалізації особистості (оскільки виникнення тоталітарних держав і жорстко ієрархізованих бюрократичних організацій мало негативний вплив на розвиток особистості). На початку XXI ст. в умовах відкритого, інформаційного суспільства, наступу глобалізації та екологічної кризи на перший план виходить активізація творчого потенціалу особистості, збереження її національної ідентичності, розвиток духовності, суб'єктності, політичної та екологічної культури.

Таким чином, особистість є вершиною філогенезу психіки. Соціогенез зумовив перетворення біологічної істоти у творця та суб'єкта історичного процесу. Саме тому, щоб вивчити особистість, потрібно з'ясувати що, заради чого і як використовує людина з фонду природжених і набутих нею якостей. Особистість з'являється «в результаті набуття індивідом свідомої здатності до самоформування, до обґрунтування із себе і собою свого духовного вибору, соціальної поведінки, життєвого шляху. Тоді індивід стає трагічно відповідальним не тільки за наближення чи віддалення від вищого, але й за вибір того, що ж він, індивід, вважає вищим. Відповідає за свої особисті цінності, відповідає не тільки за себе, але й перед собою» [1, с. 65]. Відомо, що існують три рівні активності людини — органічна, індивідна та особистісна [4, с. 53–54; 5, с. 3–5]; вищі форми активності особистості пов'язані з альтруїзмом, патріотизмом і громадянськістю [4, с. 53–59]; активність особистості є чинником, що зумовлює не тільки процеси індивідуальної самоорганізації й самоопанування, спрямовані на самоформування себе як суб'єкта власного життя, але й процеси саморозгортання власної діяльності та виникнення її нових форм (готовності людини до неадаптивних, надситуативних і наднормативних дій, її здатності здійснювати суспільно важливі перетворення тощо [5, с. 20]). Завдяки розвиненій суб'єктності особистість не тільки керує власним самовизначенням, саморозвитком і самовдосконаленням, а й «виходить за межі заданих умов, обставин і адаптивних функцій, проявляючи ініціативу і творчість, мобілізуючи внутрішні резерви для перспективного й прогресивного перетворення суспільства» [3, с. 117–118]; суб'єктна життєва позиція особистості, яка є інтегруючим центром її активності, зумовлює процес її самовизначення (мо-

рального, духовного, патріотичного, громадянського тощо) і суспільної самовіддачі [5, с. 3, 20]. Саме тому історичну особистість необхідно розглядати як суб'єкта власної життєдіяльності, який організує і структурує не тільки своє життя, але й життя певної спільноти, суспільства, народу, країни, держави.

Отже, **історичною особистістю** називають видатного державного, національного, політичного, громадського, культурно-мистецького, наукового, релігійного діяча, що справив великий вплив на перебіг суспільно-політичних, соціально-економічних, культурно-історичних подій, які визначили на багато років уперед шляхи розвитку держави, нації, країни, суспільства (або й усього людства). Своєю масштабною перетворюючою соціокультурною діяльністю історична особистість здійснює суттєві перспективні зміни в житті соціуму, залишаючи надзвичайний духовний вплив на нащадків і незгладимий слід в матеріальній і духовній культурі, а також в пам'яті майбутніх поколінь. Але досягти рангу історичної особистості індивід зможе лише в тому випадку, коли описані зміни будуть стосуватися достатньо широкого кола людей, отримуючи оцінку не лише сучасників, але й нащадків. Іноді історичною особистістю стає шанований спільнотою юродивий, блаженний, до пророцтв якого прислухалися люди (як представники певного соціокультурного середовища та відповідної історичної доби).

Історія показує, що найбільші відкриття, найвеличніші духовні творіння часто виникають у перехідні епохи; що винаходи, інновації та відкриття історичних особистостей визнавалися суспільством переважно після їхньої смерті; що видатні люди найчастіше гинули в досить молодому віці; що хитрість, підлість, підступність і брутальність використовувалися проти видатних осіб у всі історичні епохи. Проте, незважаючи ні на що, особистісні якості видатних діячів, їхні розум і воля, духовність і світогляд, симпатії та антипатії справляли неабиякий вплив на перебіг подій, історичний процес і концентровано відтворювали специфічний колорит своєї історичної епохи.

Одними з перших історичних особистостей в українській історії (за повідомленнями готського історика Йордана та візантійських джерел) були антські ватажки: Бож; Кий; Всегорд; Анангаст; Келагаст; Сварун; Доброезда; його син Леонтій (який здійснив важливий особистісний вибір і став християнином, про що згадує Агафій); Мезамир (який, за повідомленнями візантійського історика Менандра Протектора, був авторитетним вождем-архонтом одного з антських племен, бл. 560 р. очолив посольство до аварів і був убитий після порушення ними принципу посольської недоторканності) та інші.

Своєрідна «пам'ять землі» зберегла інформацію про легендарного ватажка антів Божа: у Києві є історична місцевість — Бусове поле, назва якої походить від імені Бус (якого дослідники ототожують з Божем); в IV ст. на Бусовому полі стояли укріплення «місцевих племен Буса, яких не змогли здолати готи. Від імені Бус походять назви гори Бусовиці та річки Бусловки, вулиці Бусловської» в Києві [11, с. 83].

Про життєдіяльність Кия писали Прокопій Кесарійський, вірменський письменник Зеноб Глак, а також історики І. Нагаєвський, М. Левченко, П. Толочко та ін. Із творів Зеноба Глака (які були написані в часи імператора Маврикія (582–602)) відомо про заснування міста Куара (Києва) в краю «Полуни» (в краю полян) князями Куаром, Ментеєм і Хореаном (в другій половині VIII ст. таке саме повідомлення міститься і у вірменській хроніці [11, с. 8, 741]).

Наступний період історії України-Русі пов'язаний із Аскольдом та Діром, за участі яких руси в 840–860-х рр. займають південний берег Криму — від Корсуня до Керчі [22, с. 51], а в 860-х рр. починається становлення держави «Руська земля» (ця інформація є надзвичайно важливою в умовах гібридної війни). Влітку 860 р. здійснюється великомасштабний похід руського флоту на Царгород, після чого відбувається Аскольдове хрещення Русі (свідчення про це зберегли грецькі автори та Никонівський літопис). У цей час Аскольд здійснює важливий особистісний вибір — приймає хрещення (є повідомлення про те, що при хрещенні Аскольд отримав ім'я Микола).

Отже, з вагомими військово-політичними діями київських князів Кия, Аскольда й Діра, які репрезентували адекватну відповідь на виклики часу, пов'язується вихід України-Русі на історичну арену, який був початий принаймні з VI ст. [22, с. 52], а також формування локальної, релігійної та етнічної ідентичності русинів-українців. Великий київський князь Володимир Святославич, Іларіон, Клим Смолятич і Кирило Турівський сприяють утвердженню християнства на теренах нашої країни. З діяльністю київських князів Володимира Святославича, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Ізяслава Мстиславича, а також Данила Романовича Галицького пов'язується утвердження державності «Руської землі».

Історичні джерела зафіксували імена багатьох відомих осіб ранньосередньовічної доби: відомих церковних діячів Антонія та Феодосія, Никона, Івана, Варлаама, Стефана; коваля Людоту, книжника Іакова Мніха, художників Алімпія і Григорія, лікаря Агапіта, ювеліра Лазара Богшу, архітектора Петра Мілоніга, ігумена Даниїла, співця Митусу та ін. Всі вони зробили вагомий внесок у справу цивілізаційного розвитку людності Руської держави.

Суб'єктами цивілізаційного поступу України-Русі були в різні часи південно-руські князі й полководці, видатні церковні діячі й митрополити, відомі книжники й мислителі, козаки і братчики, гетьмани і ватажки народних виступів, передові представники шляхти і меценати, письменники й поети, вчені й митці, громадські й державні діячі, які любили свою Батьківщину і свій народ, прагнули бачити його незалежним і щасливим. Вони мали суттєвий вплив на перебіг української історії (хоча далеко не всім їм вдалося втілити свої задуми у життя), саме від характеру їхньої особистісної активності залежали спрямованість спільних дій народних мас, сила й дієвість колективної самосвідомості народу на різних історичних етапах. Особистісні якості видатних українських діячів, починаючи з 1654 р., різними способами пригнічувались і нівелювались, національних лідерів українського народу висилали за кордон, арештовували, труїли та вбивали (подібне відбувалось і у інших пригноблених народів, які тривалий час не мали власної державності).

Наукове вивчення ролі особистості в українській історії передбачає інтегративне поєднання індивідуально-біографічного, суб'єктно-діяльнісного та соціально-типологічного підходів при вивченні ролі особистісного чинника в історії [6, с. 14–15], а також окреслення основних критеріїв для виокремлення сутності, значення і специфіки діяльності видатних історичних осіб. Інтегративний аналіз біографій багатьох представників української еліти показує, що масштабна перетворююча діяльність історичної особистості, яка здійснює великий вплив на перебіг подій та суттєві перспективні зміни в житті держави, нації і суспільства, котрі приводять до кардинальної реорганізації буття (як реального, так і ідеального), може оцінюватися за такими основними критеріями: 1) **особистий вибір** у важливій (суспільно значущій, колізійній, конфліктній тощо) ситуації як здійснення вільного й відповідального волевиявлення; 2) **вклад** (поняття, близьке до відомого виразу «вкласти душу») **в інших людей**, тобто ідеальна представленість («інобуття») особистості в інших людях (продовження себе в дітях, онуках, учнях, наступниках, спадкоємцях, вихованцях, прихильниках, продовжувачах справи, шанувальниках творчості тощо), особистісний вплив на представників інших поколінь, наповнення новим змістом і новими цінностями знань і почуттів інших людей, залучення їх до діяльності, необхідної для поступу держави, нації й суспільства; 3) **вихід «за межі»** ситуативних вимог, рольових приписів, наявних стандартних завдань і норм (подолання буденності, стереотипності, уніфікованості, гедонізму, власних пристрастей, пристосовництва тощо); авторство як прорив із безіменності та анонімності середньовічного

світу «мовчазної більшості»; докорінний злам застарілих форм діяльності, які заважають прогресивному розвитку суспільства; творчість; інноваційна, наднормативна, надситуативна, неадаптивна активність; прокладання нових шляхів у політиці, науці, мистецтві, освіті тощо; 4) особисті **вчинки** та **діяння** (як спосіб особистісного існування, самоактуалізації та подолання обставин, як кардинальні зміни наявного буття, як прояв свідомої соціальної творчості, суб'єктної життєвої позиції, моральності, духовності, альтруїзму, патріотизму, громадянськості тощо), які дають адекватну відповідь на «виклики часу»; 5) **суспільні** (ідейні, духовно-світоглядні, моральні, культурно-цивілізаційні, релігійні, мистецькі тощо) **несення** (тобто процес діахронної передачі, трансляції ключових для розвитку суспільства ідей, ідеалів, норм, цінностей, пріоритетів тощо); особистий внесок у громадську справу, в розвиток науки, культури, техніки тощо; 6) **подвижництво і героїзм**; 7) особиста **самопожертва**, зумовлена вищими суспільними та духовними цінностями.

Усі сім перерахованих критеріїв репрезентовані в діяльності таких історичних постатей як Аскольд, Дмитро («Байда») Вишневецький, Петро Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Г. Сковорода, П. Калнишевський, Т. Шевченко, Леся Українка, С. Петлюра, М. Грушевський, Є. Коновалець, С. Єфремов, О. Ольжич, О. Теліга, Р. Шухевич, А. Волошин, С. Бандера, Є. Сверстюк, В. Стус, В. Чорновіл та ін.

Запропонована інтегративна методологія допоможе краще зрозуміти роль особистості в історії України, більш глибоко осмислити вчинки та діяння найкращих синів і дочок нашого народу, а також внесок України і українців (як етнічних, так і політичних) у світову науку і культуру.

Інтегративна науково-дослідна стратегія, що базується на взаємопроникненні індивідуально-біографічного, суб'єктно-діяльного та соціально-типологічного підходів, дає змогу громадянам України усвідомити себе як дієвих суб'єктів української історії, відчувати свою співпричетність до історії своєї Батьківщини, переконалися, що творцем історії є особистість, життя й доля якої невіддільні від життя і долі свого народу; дає можливість більш точно зрозуміти специфіку іншої епохи; відкриває бачення перспектив цивілізаційного поступу та історичної місії українства.

1. *Баткин Л. М.* К спорам о логико-историческом определении индивидуальности [Текст] / Л. М. Баткин // Одиссей. Человек в истории. – Москва : Наука, 1990. – С. 59–76.

2. *Бычко А. К.* Человек в мировоззренческой картине былинного эпоса [Текст] / А. К. Бычко, И. В. Бычко // Человек и история средневековой философской мысли русского, украинского и белорусского народов / Отв. ред. В.С. Горский. – Киев : Наук. думка, 1987. – С. 20–30.
3. *Воропаева Т. С.* Психологические условия формирования гражданской позиции личности в раннем юношеском возрасте [Текст] / Т. С. Воропаева // Проблемы возрастной психологии. Тез. докл. к VII съезду Общества психологов СССР. – Москва : Наука, 1989. – С. 117–118.
4. *Воропаева Т. С.* Социально-психологические аспекты формирования гражданской позиции личности [Текст] / Т. С. Воропаева // Общее и особенное преобразование общественных отношений : сб. научн. тр. – Киев : КГУ, 1987. – С. 53–59.
5. *Воропаева Т. С.* Структурные и типологические особенности гражданской позиции как системообразующего фактора активности личности: автореф. дис. ... канд. психол. наук [Текст] / Т. С. Воропаева. – Киев : КГУ, 1990. – 22 с.
6. *Воропаева Т. С.* Теоретико-методологічні основи становлення історичної психології [Текст] / Т. С. Воропаева, О. І. Полубояринова // Особистість і народ: погляд історичної психології. – Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 1994. – С. 14–15.
7. *Выготский Л. С.* Собрание починений : в 6 т. [Текст] / Л. С. Выготский. – Т. 4. – Москва : Педагогика, 1984. – 433 с.
8. *Гуревич А. Я.* Еще несколько замечаний к дискуссии о личности и индивидуальности в истории культуры [Текст] / А. Я. Гуревич // Одиссей. Человек в истории. – Москва : Наука, 1990. – С. 76–90.
9. *Зашкільняк Л. О.* Інтелектуальна історія: спроба конвенції (деякі методологічні міркування) [Текст] / Л. О. Зашкільняк // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки. – Вип. 1. – 2005. – С. 28–36.
10. История Древнего Рима [Текст] ; 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Выс. шк., 1982. – 336 с.
11. Киев. Энциклопедический справочник [Текст]. – Киев : Глав. Ред. Укр. Сов. Энциклоп., 1985. – 736 с.
12. Київ в історії філософії України [Текст]. – Київ : Вид. дім «KM Academia», 2000. – 264 с.
13. *Кон И. С.* Открытие «Я» [Текст] / И. С. Кон. – Москва : Политиздат, 1978. – 367 с.
14. *Корж Н. Г.* Из скарбниці античної мудрості [Текст] / Н. Г. Корж, Ф. Й. Луцька. – Київ : Вища шк., 1988. – 320 с.

15. Лосев А. Ф. История античной эстетики. (Софисты. Сократ. Платон) [Текст] / А. Ф. Лосев. – Москва : Искусство, 1969. – 680 с.
16. Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения [Текст] / А. Ф. Лосев. – Москва : Мысль, 1982. – 623 с.
17. Петровский А. В. Категориальная система психологии [Текст] / А. В. Петровский, В. А. Петровский // Вопросы психологии. – 2000. – № 5. – С. 3–17.
18. Потапова В. Д. Не формуючи, а розвиваючи [Текст] / В. Д. Потапова // Гуманітарні науки. – 2001. – № 2. – С. 37–40.
19. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание [Текст] / С. Л. Рубинштейн. – Москва : Изд-во АН СССР, 1957. – 328 с.
20. Словник іншомовних слів [Текст]. – Київ : УРЕ, 1974. – 776 с.
21. Столяров А. А. Аврелий Августин. Жизнь, учение и его судьбы [Текст] / А. А. Столяров // Аврелий Августин. Исповедь. – Москва : Из-во «Ренессанс», 1991. – С. 5–50.
22. Толочко П. Київська Русь [Текст] / П. Толочко. – Київ : Абрис, 1996. – 360 с.
23. Універсальний словник-енциклопедія [Текст] ; 3-тє вид., перероб., доп. – Київ : Новий друк, 2003. – 1414 с.
24. Философский энциклопедический словарь. – Москва : Инфра-М, 2003. – 576 с.
25. Nedoncelle M. Prosopon et persona dans l'Antiquite classique [Text] / M. Nedoncelle // Revue des Sciences religieuses. – 1948. – Vol. 22. – P. 277–299.

REFERENCES

1. Batkin, L. M. (1990). *K sporam o logiko-istoricheskom opredelenii individualnosti* [For disputes about the definition of logical and historical of individuality]. In *Odissei. Chelovek v istorii* [Odysseus. Man in History]. (Pp. 59–76). Moscow: Nauka. [in Russian].
2. Bychko, A. K. & Bychko, I. V. (1987). *Chelovek v mirovozzrencheskoi kartine bylinnogo eposa* [The man in the ideological picture epos]. In *Chelovek i istoriia srednevekovoi filosofskoi mysli russkogo, ukrainskogo i belorusskogo narodov* [The man and the history of medieval philosophical thought of Russian, Ukrainian and Belarusian peoples]. (Pp. 20–30). Kyiv: Naukova dumka. [in Russian].
3. Voropaeva, T. S. (1989). *Psikhologicheskie usloviia formirovaniia grazhdanskoi pozitsii lichnosti v rannem iunosheskom vozraste* [Psychological conditions of formation of civic identity in early adolescence]. In *Problemy vozrastnoi psikhologii. Tez. dokl. k VII sesdu*

- Obshchestva psikhologov SSSR* [Problems of of age psychology. Abstracts to the VII Congress of the Society of Psychologists of the USSR]. (Pp. 117–118). Moscow: Nauka. [in Russian].
4. Voropaeva, T. S. (1987). *Sotsialno-psikhologicheskie aspekty formirovaniia grazhdanskoi pozitsii lichnosti* [Socio-psychological aspects of formation of civil position of personality]. In *Obshchee i osobennoe preobrazovanie obshchestvennykh otnoshenii. Sb. nauchn. tr.* [General and special transformation of social relations. Collection of scientific papers]. (Pp. 53–59). Kyiv: KGU. [in Russian].
 5. Voropaeva, T. S. (1990). *Strukturnye i tipologicheskie osobennosti grazhdanskoi pozitsii kak sistemoobrazuiushchego faktora aktivnosti lichnosti* [Structural and typological features of civil position as a backbone factor activity of the person]. Extended abstract of PhD dissertation (Psihology). Kyiv. [in Russian].
 6. Voropaeva, T. S. & Poluboiarynova, O. I. (1994). *Teoretyko-metodolohichni osnovy stanovlennia istorychnoi psykhologii* [Theoretical and methodological basis of formation of historical psychology]. In *Osobystist i narod: pohliad istorychnoi psykhologii* [The personality and nation: historical look of psychology]. (Pp. 14–15). Kyiv: Instytut psykhologii im. H. S. Kostiuka. [in Ukrainian].
 7. Vygotskii, L. (1984). *Sobr. soch.: v 6 t.* [Collected Works] (6-th ed.). Vol. 4. Moscow: Pedagogika. [in Russian].
 8. Gurevich, A. Ia. (1990). *Eshche neskolko zamechanii k diskussii o lichnosti i individualnosti v istorii kultury* [A few more remarks to the debate about the personality and individuality in the history of culture]. In *Odissei. Chelovek v istorii* [Odysseus. Man in History]. (Pp. 76–90). Moscow: Nauka. [in Russian].
 9. Zashkilniak, L. O. (2005). *Intelektualna istoriia: sprobа konventsii (deiaki metodolohichni mirkuvannia)* [Intellectual history: an attempt Convention (some methodological considerations)]. In *Eidos. Almanakh teorii ta istorii istorychnoi nauky* [Eidos. Almanac on Theory and History of Historical Science]. (Vol. 1, pp. 28–36). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
 10. *Istoriia Drevnego Rima* [History of Ancient Rome]. (1982). Moscow: Vysshiaia shkola. [in Russian].
 11. *Kiev. Entciklopedicheskii spravochnik* [Kyiv. Encyclopedic Handbook]. (1985). Kyiv: Glavnaia redaktsiia Ukrainskoi Sovetskoï Entsiklopedii. [in Russian].
 12. *Kyiv v istorii filosofii Ukrainy* [Kyiv in History of Philosophy of Ukraine]. (2000). Kyiv: Vyd. dim «KM Academia». [in Ukrainian].
 13. Kon, I. S. (1978). *Otkrytie «Ia»* [The discovery of the «I»]. Moscow: Politizdat. [in Russian].

14. Korzh, N. H. & Lutska, F. I. (1988). *Iz skarbnyci antychnoi mudrosti* [From the treasury of ancient wisdom]. Kyiv: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].
15. Losev, A. F. (1969). *Istoriia antichnoi estetiki. (Sofisty. Sokrat. Platon)* [History of ancient aesthetics. (Sophists. Socrat. Platon)]. Moscow: Iskusstvo. [in Russian].
16. Losev, A. F. (1982). *Estetika Vozrozhdeniia* [The aesthetics of the Renaissance]. Moscow: Mysl. [in Russian].
17. Petrovskii, A. V. & Petrovskii, V. A. (2000). *Kategorialnaia sistema psikhologii* [Categorical system of psychology]. *Voprosy psikhologii* [Questions of psychology], 5, 3–17. [in Russian].
18. Potapova, V. D. (2001). *Ne formuiuchy, a rozvyvaiuchy* [Not forming and developing]. *Humanitarni nauky* [Humanitary Sciences], 2, 37–40. [in Ukrainian].
19. Rubinshtein, S. L. (1957). *Bytie i soznanie* [Being and consciousness]. Moscow: Izd-vo AN SSSR. [in Russian].
20. *Slovnnyk inshomovnykh sliv* [The dictionary of foreign words]. (1974). Kyiv: Ukrainska radianska entsyklopediia. [in Ukrainian].
21. Stoliarov, A. A. (1991). *Avrelii Avgustin. Zhizn, uchenie i ego sudby* [Aurelius Augustine. The life, teachings, and his fate]. In *Avrelii Avgustin. Ispoved* [Aurelius Augustine. Confession]. (Pp. 5–50). Moscow: Izdatelstvo «Renessans». [in Russian].
22. Tolochko, P. (1996). *Kyivska Rus* [Kievan Rus]. Kyiv: Abrys. [in Ukrainian].
23. *Universalnyi slovnnyk-entsyklopediia* [Universal Dictionary Encyclopedia]. (2003). Kyiv: Novyi druk. [in Ukrainian].
24. *Filosofskii entciklopedicheskii slovar* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. (2003). Moscow: Infra-M. [in Russian].
25. Nedoncelle, M. (1948). *Prosopon et persona dans l'Antiquite clasique*. In *Revue des Sciences religieuses*. (Vol. 22, pp. 277–299).

Роль особистості в українській історії крізь призму біографістики.

Воропаєва Т. С., кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник Центру українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – Київ, 2016. – Вип. 14. – С. 50–70.

У статті розглядається роль особистості в українській історії. Актуальність теми пов'язана з дослідженням ролі особистісного фак-

тора в історії. Біографічний метод пропонує комплексний опис людини як особистості та суб'єкта діяльності. Цей метод дозволяє вивчати історичну особистість в процесі її розвитку. В умовах посилення міждисциплінарного дискурсу в українській соціогуманітаристиці проглядається чітка тенденція до залучення інструментарію суміжних наукових дисциплін. Тому всебічне наукове вивчення ролі особистості в українській історії передбачає поєднання індивідуально-біографічного, суб'єктно-діяльнісного та соціально-типологічного підходів. Запропонована інтегративна методологія, що поєднує концептуальний потенціал біографістики, історичної психології та соціальної філософії та психології, дозволяє вибудувати нову пізнавальну стратегію щодо вирішення поставленої проблеми. В статті виділені основні критерії для аналізу сутності, значення і специфіки багатопланової діяльності видатних історичних осіб.

Ключові слова: біографістика, біографічний метод, історія України, особистість, суб'єкт, історична особистість, інтегративна методологія.

The role of personality in ukrainian history through biographical studies.

Voropaeva T. S., Ph.D., Associate Professor, Senior Research Fellow, Center for Ukrainian Studies of the Philosophy Faculty of Kiev National Taras Shevchenko University (Kiev).

Ukrainian biographical = Biographistica ukrainica. – Kiev, 2016. – Vol. 14. – P. 50–70.

The article considers role of personality in Ukrainian history. Actuality of the theme is related to the study of the role of the personal factor in history. Biographical method provides comprehensive description of the man as a personality and the subject of activity. This method allows us to study the historical personality in the process of its development. In the context of popularization interdisciplinary discourse in the Ukrainian social-humanities there is a clear trend towards raising instruments adjoining academic subjects. Therefore, a comprehensive scientific study of the role of personality in history Ukrainian envisages the combination individual-biographical, subjective-activity and socio-typological approach. The suggested integrative methodology that combines conceptual potential of biographical, historical psychology and social philosophy and psychology, allows you to build a new cognitive strategy to resolve of the put problem. The article identified the main criteria for analysis of the nature, significance and specificity of multifaceted activities of prominent historical figures.

Key words: Biography Studies, biographical method, History of Ukraine, personality, subject, historical personality, integrative methodology.

Роль личности в украинской истории через призму биографистики.

Воропаева Т. С., кандидат психологических наук, доцент, старший научный сотрудник Центра украиноведения философского факультета Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (Киев).

Украинская биографистика = Biographistica ukrainica. – Киев, 2016. – Вып. 14. – С. 50–70.

В статье рассматривается роль личности в украинской истории. Актуальность темы связана с исследованием роли личностного фактора в истории. Биографический метод предоставляет комплексное описание человека как личности и субъекта деятельности. Этот метод позволяет изучать историческую личность в процессе развития. В условиях усиления междисциплинарного дискурса в украинской социогуманитаристике просматривается четкая тенденция к привлечению инструментария смежных научных дисциплин. Поэтому всестороннее научное изучение роли личности в украинской истории предполагает сочетание индивидуально-биографического, субъектно-деятельностного и социально-типологического подходов. Предложенная интегративная методология, объединяющая концептуальный потенциал биографистики, исторической психологии и социальной философии и психологии, позволяет выстроить новую познавательную стратегию по решению поставленной проблемы. В статье выделены основные критерии для анализа сущности, значения и специфики многоплановой деятельности выдающихся исторических личностей.

Ключевые слова: биографистика, биографический метод, история Украины, личность, субъект, историческая личность, интегративная методология.